

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Upartiiske Tanker
om
Typographien
i
Danmark,

i Anledning af
et Brev fra en Ubenævnt
og
et Svar af Hr. Boghandler Zversen,
som findes indrykket
i Fyens Stifts Journal No. 59 for 1782,

fremfætte

ved

Johan Clemens Tode,

Doktor og Professor i Lægevidenskaben ved Kjøbns Universitet,
K. Hof- og Pleiemedikus, Medlem af det K. Koll. Med.
og af de K. medicinske Selskaber i Kjøben-
havn, Paris og Edinburg.

Kjøbenhavn, 1782.

Trykt hos Johan Rudolph Ehielse.

Et Brev til Hr. Iversen, tilligemed hans Svar,
som findes indrykket i Fyens Stifts Journal
No. 59 for Aaret 1782.

Til Boghandler Iversen.

Man seer med Fornøielse, at hvad der kommer fra
Deres Presse, vidner om god Smag, og Lyst til at
forbedre Bogtrykkerkonsten i Danmark; men, med alt
dette seer man dog, at hverken De eller Hr. Røller i
Kjøbenhavn, eller det Sørsiske Officin og nogle faa
andre, (næsten de eneste der med Held gjør sig nogen
Umage for, at vise typographisk Flid i at anvende den
gode Smag i det Udvortes) endnu have naaet den typo-
graphiske Skønhed der findes ved alt hvad vi see trykt
fra Holland, England og Frankrig. Hvad kan være
Årsag til slikt? hvorfor skulle man ikke her i Dan-
mark kunne præstere det samme? Vore Manufakturere
eftergive ellers de andre Nationer intet. jeg haaber De
uden Fortrydelse antager min velmeente Erindring, og
fuldestgjør min Videlyst?

.

Jeg kan paa ovenstaaende Spørgsmaal intet andet
svare, end at det gode Papiir man i Holland, England
og Frankrig har fremfor her til Lands, meget hjælper til
at give det trykte en god Anseelse. Skulle i øvrigt Bog-
trykkerkonsten her i Danmark ikke være bragt til den
fuldkommenhed som i fornævnte Riger, maatte det maa-
ske hidledes af den Årsag, at vore danske Kunstnere i

dette Saa, formedelst en gammel Forbindelse med de tydste Bogtrykkere, allene reise til Tydskland, for ikke at blive afstraffede af deres Konstbeslægtede naar de komme hjem, og ifølge samme urimelige gamle Forbindelse paaftaae, at ingen Hollandsk, Engelsk, Fransk eller Svensk Bogtrykker. Svend maa faae Arbeide hos os søvend de lade sig befalde at staae en vis Tid i Forbund i Kiøbenhavn som Dreng, liig alle dem der have lært i et af de danske eller norske provincial Bogtrykkerier. Denne urimelige Chicane, der ogsaa hindrer Bogtrykkerkonstens Udbredelse i de Danske Provincier, forvolder tillige, at ingen Hollandsk, Engelsk eller Fransk Bogtrykker. Svend søger til os, af hvilke vi egentlig kunne lære noget; og altsaa: saalange denne og andre selvgjorte Vedtægter blant Bogtrykkerne, ikke ved en Kongelig Landsfaderlig Befaling ophæves og forbydes, er det umueligt, at Bogtrykkerkonsten i Danmark naaer nogen større Fuldkommenhed, end den med hvilken danske Skriverer hidtil for største Deelen subles fra Presseerne.

: Bore Bogtrykkere i Danmark kunne imidlertid dog berved for endeel forbedre deres Smag og Indsigt, om de flittig besøgte Bogladerne, og nøie lagde merke til det smukke Arbeide der sees fra andre Riger; istæden for de slavisk holde over deres saa kaldte Kunstbrug, der næsten ere nogle Seeler ældre end den nu varende Smag. En Bogtrykker maae lære saa længe han lever, og Forfattere saavel som Boghandlere være deres Veiledere i alt hvad der overgaaer det mekaniske i Konsten. Bogtrykkere ere de Lærdes Copiister, og disse med Boghandlerne, der betale Arbeidet, bestemme altsaa riimeligst deres Duelighed og Værd. Det er derfor en latterlig Ting, at høre, at et heelt Bogtrykkerie, eller et enkelt Medlem af Konsten skal kun da passere for retskaffen, naar han har gjort det vigtige Nesterstykke: at ødse et Halohundrede Daler og mere bort, for at besordre Svir og Uorden; — og dog alligevel er dette den eneste Maalestok, der hidtil bestemmer Konstlemmernes Værd i Kiøbenhavn.

Jversen.

Sen Tid af 13 Aar har jeg næsten bestandig
lader eet og andet trykke hos vore kjobenhavnske
Typographer, baade Dansk, Tysk og Latin, ja endog
noget Fransk. Foruden mange medicinske og chirurgiske
Disputationer og smaae Afhandlinger, har jeg udgivet
endel af den danske Læge, den medicinske Tilskuer,
Blandinger, en Pathologie, treende Aargange af
Sundhedstidenden m. m.

Dette anfører jeg allene for at vise, at jeg
jævnlig har havt med Bogtrykkere at bestille, og
altsaa nok kunde dømmen om adskilligt, denne Kunst
angaaende. Men det er ikke blevet derved. Jeg har
tit og mangen gang havt noget at rette under Sæt-
ningen eller Trykningen, og er derfor selv gaaen til
Kasserne og Presseerne, og har bedet Vedkommende at
tage ud, sætte ind, flutte op eller ned o. s. v. Ved
diffe Anledninger er jeg bleven saa vel bekiendt med
denne nyttige Kunst, saa bevandret i dens Regler, og
saa indtagen af det Skaberiske saavel som det Foruu-
dringsværdige, som udmærker den frem for mange
andre,

andre, at jeg ikke har kunnet imodstaae den Lyst at syffelsætte mig med een og anden egenhændig Dvælse. Jeg har lært at sætte, og selv sat mange Perioder af mine egne Skrifter, allerhelst saadanne, hvori Pennen ikke havde udtrykt mine Tanker efter mit Sind: saa at noget af mit literariske Arbejde er meere blevet forfærdiget *collato plumbo* end *currente calamo*. Naturligviis har jeg gjort endeel Zwiwelsfische; men tilsidst er jeg dog kommen saavidt, at jeg baade kan sætte og aflægge, og kiender den heele Mechanismus af Trykningen saa meget, som man, uden at bruge Arme og Bryst, kan lære at kiende den. Kort sagt, der maae ikke være mange i Danmark, som, uden at være oplært i Typographien, vide bedre hvad der er ved den at gjøre end jeg, omendstjont der er mangs foldigt andet tilbage, som jeg ikke engang har kunnet lægge Mærke til, fordi det ikke er bleven brugt i mit Arbejde. Overhoved har jeg lært nok af Typographien til at indsee, at mange Ting, som paa første Diekast synes at være pedantiske og overflødige, have deres gode Grund, og at man selv maae være Bogtrykker for at kunne bedømme de Mangler, som ligge i Konsten selv, nemlig som ikke bør sættes paa Forfatterens og Skriftskriverens Regning.

Hvortil alt dette? — Det skal tilligemed den velbekjendte Omstændighed, at jeg i fire Aar har selv været Forlægger, tiene til at vise, at jeg er nok besejret til at skrive et Par upartiske Ord om denne Kunst og dens muelige eller indbildte Forbedringer, og at ingen maae tænke at skræmme mig med et Manum de

de tabula, eller Ne sutor ultra crepidam, eller indbilde sig, at Bogtrykernes partilste Beretninger ere den Kilde, hvoraf jeg har øst dette Forsvar.

Jeg skulde dog aldrig givet mine Tanker om Typographiens Tilstand i Danmark offentligen tilkiende, dersom Hr. Boghandler Jversen ikke havde indrykket en Artikel i Fyens Stiftsjournal N. 59 af dette Aar, hvori han har fremsat adskilligt, som tiener til at give denne Sag et falskt Lys, da han tillægger Konstens Udøvelse i Danmark meere Ufuldkommenhed, end den virkelige har, og da han søger Grunden til denne Ufuldkommenhed i saadanne Indretninger, som ikke fortiene denne Udbredelse.

Jeg har den Ære at være en Ven af Hr. Jversen, men jeg holder ikke mindre af mine literariske Fødselshielpere, de kjobenhavnske Typographer; men allermest elsker jeg Sandhed: og for den strider jeg gierne, skulde det end være imod en agtet Ven. Da jeg ikke tvivler Hr. J. ligeledes er en Sandhedselsker, saa haaber jeg at han ikke fortryder, at jeg viser det Urigtige, det Modstridige, det Fornærmelige for Fædernelandet, som findes baade i hans ubenævnte Korrespondents Spørgsmaal og i hans eget Svar.

Hvo den Spørgende er, kan være lige meget: og det er mig kiært paa hans Vegne, at han ikke har navngivet sig; thi Manden har, som vi strax skulle see, ikke megen Ære af sit Spørgsmaal. Men en betydelig Mand maae det dog vel være, siden Hr. J.

har funden for godt, at indrykke det, paa Navnet nær, heelt og holdet, paa sin Undseeligheds Bekostning. Thi hvad maage hans Beskedenhed ikke have, udstaaet, da han har seet, at man sætter ham, som Typograph, i Sammenligning med en Nicolaus Møller? En Mand, som er en Ære for Bogtrykkerkonsten, ikke allene i Kiøbenhavn, men jeg tør sige i heele Europa; en Mand, som har ikke allene ordentligen lært, og fra sin Ungdom af øvet denne Konst: men endog arvet den fra tvende Fædre, egen og Stedfader, sætter han i Parallele med Hr. Iversen, der dog aldrig selv har lært Typographien.

Og da Hr. J. umueligen selv kan gjøre meere til Konstens Forbedring, end hvad enhver Autor eller Udgiver kan og forstaaer: saa følger nødvendigvis, at den Ære, af saadan en hyperbolisk Sammenligning med den berømteste Bogtrykker i begge Rongeriger, falder paa det Subjekt, der forestaaer hans Officin, hvilket er uden Tvivl meere, end bemeldte Subjekt nogentiid har kunnet vente.

Ja, da denne Anonymus først siger om Hr. Jo. Presser, at "alt hvad der kommer ud fra dem, vidner om en god Smag og Lust til at forbedre Bogtrykkerkonsten i Danmark;" og siden lægger til: "med alt dette seer man dog, at hverken De eller Hr. Møller" o. s. v.: saa følger rimeligvis, at Manden holder Hr. Jo. Fortieneste i denne Betragtning for endnu større, end Hr. Møllers. Altsaa er den berømteste og bedste Bogtrykker i Danmark og Norge, og Hr.

Ivers

Jørfens Begtrykfersvend ikke allene pares, men denne Svend er primus inter pares.

Mueligt har den Ubenavnte ikke forudsæet, at man kunde drage denne Slutning af hans Ord; men desverre for ham! Hvi konstruerer han ikke bedre? Og naar han ikke kan konstruere bedre, hvi skriver han da saadanne Spørgsmaal?

En anden Ting, som maae have kostet Hr. J. meget at indrykke, er denne selv samme Kompliment: "at hvad der Kommer, altsaa alt det, som Kommer ud af hans Presser, vidner om god Smag." Den fynske Stiftstjournel og de Almeennyttige Samlinger komme ogsaa ud af hans Presser; men de vidne visseligen ikke om en overordenelig Smag og Skild i det Typographiske. Disse Blade ere intet mindre end smukt trykte. Og endda har Hr. Jørfen endnu nye Skrifter. Hvad vil der blive af, naar de blive gamle?

Dog, det Ugrundede som følger, maae have faldet Hr. J. ligesaa tungt at indrykke. "Man seer, at hverken De, eller Hr. Wøller i Kjøbenhavn, eller det Sorøiske Officin og nogle faa Andre — endnu have naaet den typographiske Skjønhed, der findes ved alt, hvad vi see trykt fra Holland, England og Frankrig."

Den gode Anonymus maae have seet saare lidet, siden han sælger denne saare almindelige Dom: thi jo mindre Indsigter man har, jo meere almindeligen pleier man gjerne at dømmes.

Jeg har været i de bemeldte tre Lande, og kan helligen bevidne, at jeg har seet mangt et Skrift, som var lige saa slet trykt som noget hos os. Men jeg nægter ikke, det meste jeg har seet i Engelland og Frankerige stod bedre, fordi alting bliver trykt paa bedre Papiir end hos os, og det latinske Skrift seer aldrig saa ilde ud, naar det er slet, som det danske eller tyske, eller som Typographerne kalde det, Fraktur, af samme Bonitet.

Det er dette fine hvide Papiir og det latinske Skrift, man bruger til Trykken baade i Engelland og Frankerige og tildeels i Holland, som bebrager Biet, at man troer Bogtrykkerkonsten maac have naaet der en høiere Grad af Fuldkommenhed end hos os. Men dette smukke Papiir og det latinske Skrift bør ligesaa lidet regnes hine Bogtrykkere til Fortieneste, som det slettere Papiir og Fraktur geraader vore til Udbredelse.

I Holland bliver endnu den Dag i Dag er trykt en Mangfoldighed af Bøger, helst aandelige, med de saakaldte nederduitske Lettern, et Skrift, som seer uendeligen slettere ud, end nogen anden som er brugelig i Norden. Naar man seer en Bog, som er trykt med dette barbariske Munkeskrift, saa kunde man let raabe: Bevare os! trykker man i Holland saa slet?

Det samme gielder om det Anglosaxiske, som undertiden bruges i Engelland. Det har saa modbydelig Anseelse, at man neppe begriber, hvit saadanne kloge Folk, som de Engelske ellers holdes for at være,
ikke

ikke for længe siden have udfeiet et Skrift, der skammer sig at det, som det staaer imellem.

Kort sagt, hvo som har seet allene en Smule mere til udenlandske Skrifter, end den Ubenævnte, vil tilstaae, at det hedder om Typographien hos de Fremmede og hos os:

Illiccos intra muros peccatur & extra.

Man vil finde, at den udvortes Skønhed, som findes mere hos de omtalte udenlandske end hos vore egne Skrifter, ikke er saa meget en Ære for Typographeerne selv, som for deres Skriftsætere, Papiirmagere, Kobberstikkere o. s. v.; men endnu mere for deres Auctorer, og allermest for det heele læsende Publikum i hine Lande. Hvilket vi siden skulde bevise paa en umodsigelig Maade.

Naar en Mand vil gjøre en heel Kunst, en agtværdig Klasse af sine Medborgere saadanne Verbrejdelser, hvorved de kunne tabe meget i Publikums Kredit, saa skulde slige Verbrejdelser dog være bedre grundede, end de ere, som ligge i den Ubenævntes Spørgsmaal og i Hr. Jo. Svar. De skulde ikke bygges paa saa ganske falsk og usandsfærdig en Sætning, som denne: at alt hvad der kommer fra de engelske, franske og hollandske Presser, har en typographisk Skønhed, som ikke findes hos det, der udkommer fra de Danske! En Sætning, som ved sin uindskrænkende Udstrækning maatte gjøre sin Auctor mistænkt for at krive hen i Veiret. Thi endogsaa den Mand, der havde reist alle hine trende Lande igiennem, og besøgt alle Bibliotheker og alle typographiske Officiner, skulde tage i Betænkning at

at fælde saa almindelig en Døm og give saa paveltgt et Magtsprog om alt, alting og altsammen, dersom han endog, saavidt hans Dine havde seet, havde ikke fundet andet end det, som var af den omtalte Beskaffenhed. Men man behøver ikke at reise udaf Kjøbenhavn for at overbevise sig om, at det er grundfalskt, hvad den omtalte Sætning siger.

Her i Kjøbenhavn ere heele store Værker bleven trykte, som i typographisk Skisnhed ikke eftergive noget udenlandskt. Den maat ikke være dansk, som nægter det: den maae intet kiende til Typographien i Danmark: den maac være ligesaa blindet af Fordom mod sine Medborgere, som den er blindet af Uvidenhed, der giver sit Fæderneland den opbyggelige Kompliment, at alt hvad der udkommer hos tre heele fremmede Nationer har en typographisk Skisnhed, som vore egne trykte literariske Produkter ikke have.

Mon Nordens Reise til Egypten ikke er trykt saa prægtigt og smukt som nogen Reisebeskrivelse hos de Udenlandske? Mon et fremmed Officin var nogen Tid i Stand til, at levere noget meere ypperligt i et Sprog, som det Værk S. B. S. Prinds Frederik nu lader trykke, Snoro Sturlesons Historie? Og kan nogen Engelsemand, Frankemand eller Hollænder trykke en Nieburs og en Høfts Værker bedre, end de ere bleven trykte i Kjøbenhavn? Mon den nye Udgave af Peer Paars ikke er saa deilig, som om den var udkommen i Engelland, Frankrige eller Holland? Mon en fransk Bogtrykker kunde givet det Typogra-

phiske

phiske i Hr. Major von Scheeles franske Værk om Artilleriet mere Skønhed, end det har faaet hos en dansk Bogtrykker her i Kjøbenhavn? Mon de franske Presser i Frankrige og Holland levere noget smukkere, end Hr. Philiberts i Kjøbenhavn? Og mon det var Franskmænd, som arbejdede ved hans Presser?

Men jeg bør ikke glemme en liden Omstændighed, som uimodsigeligen beviser, at ikke alt det er smukt, som kommer fra de paa-raabte fremmede Presser. I Engelland er det tilladt, og i de to andre Lande spørger man ikke om Tilladelse, at trykke de affhyeligste Skrifter imod Søderne: heele Bøger til Ungdommens Forsøring. Hvo har været i Amsterdam og er ikke bleven overhængt af fattige Jøder med denne delige Lektüre? Disse infame Smørerier trykkes naturligviis allene i saadanne Officiner, hvor Hunger og Kluderie bor sammen. Det Typographiske svarer altsaa til Materien: man kan ikke see noget meere elendigt. Men med alt dette, saa kommer det dog af engelske, franske og hollandske Presser.

Dog, det er Tiid at komme fra denne høist ugrundede og uden Tvivl af Hensigt udtankte Sætning.

Af Hensigt? — Ja det maae man formode, fordi den Ubenævnte ikke spørger om andet, end hvad Hr. J. er tiemt med at svare.

Ehi naar vi ret beskue dette Spørgsmaal, saa finde vi noget ganske forunderligt deri, som vel forstienet, at der lægges Mærke til.

Hr.

Hr. J. og Bogtrykkerne i Kiøbenhavn ere ikke Venner. De sidste kunne ikke antage hans Udlærte for Svende, førend de have staaet en kort Tid i Forbundt, formedelst at han selv ingen lært Typograph er. De holde over et vis Skik og Orden, hvis Værdie jeg hverken kan eller vil undersøge: nok, at denne Skik geraader Hr. Js. Udlærte til Hinder, naar de gaae fra ham til de egentlige Bogtrykkere.

Nu tillader denne gamle Skik og Orden, at de tydske Bogtrykkersvende maae faae Arbeide i Danmark og de danske i Tydskland; de fra andre Lande maae underkaste sig først at staae en Tidlang i Forbundt. Der var alt saa intet i Veien for de danske Typographer, at de gierne kunde faae al muelig Hielp til Konstens Forbedring fra Tydskland, om saa var, (hvilket de høiligen nægte) at de behøvede dertil fremmed Hielp.

Men da Hr. J. onsker, at denne Skik blev ophævet, saa følger af Fornødenhed, at det jo ikke maae lade, ligesom de tydske Bogtrykkersvende ogsaa kunde gjøre Gavn. Hr. J. taler allene om den herlige Nyttede, som de engelske, franske og hollandske vilde stifte hos os: og man kan sige til den Ubenævnte: rem acu tetigit!i, da han har udeladt de tydske iblandt dem, hvis typographiske Skisshed han priser. Spørgsmaalet passer ypperligen til Svaret!

Imidlertid er dette en meget mistænkelig Udeblæfse. En Mand, som ved en besynderlig Naade kan tale om alt hvad der kommer fra Presserne i Engel:

Engelland, Frankerige og Holland, har da slet ikke seet noget af det, som udkommer fra dem i Tydskland? Man maate være meget slet bevandret i den literariske Verden, naar man ikke veed, at Typographien er netop een af de Konster, hvoraf Tydskland kan være stolt. Leipzigs, Berlins og flere tydske Stæders Presser, frembringe ligesaa mange typographiske Skønheder, som de parisiske. Ja en Dreiskopf har gjort, hvad ingen Engelsemand og Franskmænd, end sige Hollænder, har gjort: han har leveret typographiske Landskort.

Dog, lad os høre videre. "Hvad kan være Aarsagen til dette?" spørger den gode Anonymus.

Kære, inden man spørger om en Tings Aarsag, bør man være vis paa, at Tingen har sin Algtighed. Det Fortrin, som de anførte tre Nationer have søe den danske, i Henseende til typographisk Skønhed, er indbildt, naar man betragter det under sin rette Synspunkt, nemlig som en Fortieneste af deres Bogtrykkere.

Jeg har vilst at det er ugrundet, at alt det som kommer fra de engelske, franske og hollandske Presser, har en typographisk Skønhed, at der ogsaa kommer slet og uselt Tøl fra dem. Men lad være, at det Meste af det, som hine fremmede Presser frembringe, har typographisk Skønhed; lad de Engelse og de øvrige fremlægge smukt trykte Skrifter i tusinde Tøl: hvad beviser det? Vi kunne lige saa vel opvise Mønstre paa typographisk Skønhed som de; dog færre, langt færre. Men er ikke Engelland, Frankerige og

og Holland meere folkerig end Danmark? De have mangfoldige store, og uhyre store Stæder: og vi have kun eet Kiøbenhavn. Lad Tallet af de Skrifter, som udkomme hos dem, blive sammenlignet med de saa, som komme fra vore danske Presser, og lad os saa see, om Proportionen af det Smukke til det Slette ikke er eens hos alle fire Nationer.

Og nu til Hovedspørgsmaalet. Hører deilig Papiir og Kobberstikkerens Vynt med til typographisk Skønhed? Bør man sætte det eenes og det andets Mangel paa Typographiens Regning? Er det allene en god Skræder, som sner Klædninger af Fløiel og galonerer dem? Er alt slikt ikke Forlæggerens Sag?

At man kan faae alt slikt hos os, saaveljom paa andre Stæder, derpaa have vi Prøver nok. Forlæggeren behøver kun at kasse Bogtrykkeren Papiir og Vignetter, saa skal han nok vide at bruge det saagodt, som den bedste.

Det samme gielder om nyt og smukt Skrift. Lad Forlæggeren betale hvad der hører til, saa skal en kiøbenhavnsk Bogtrykker trykke med hvad Skrift det skal være, saa deilig som det er at faae i Danmark. Thi det veed den Ubenævnte vel ikke heller, at begge Kongeriger have ikkun een Skriftstøber?

Lad Forfatteren sige, hvorledes han vil have Formatet, hvor brede Randene, hvor tæt Linjerne skulle være o. s. v.: og lad os see, om Bogtrykkeren enten ikke kan eller ikke vil gjøre det, som han forlanger.

Men

Men mangen en Forfatter hos os har ganske andre Begreb om typographisk Skønhed end Sæcteren, og retter som en Feil, hvad den anden havde indført som en typographisk Forbedring. — Paa den anden Side ere der adskillige Ting, som lade til at være Skønheder, men have slemme Virkninger i Pressen. For Ex.: Italianerne sætte Interpunktionen langt fra Ordene. Dette seer godt ud; men naar det kommer til Trykningen, saa lide ikke allene disse isolerede Punkter o. d. s. mangfoldigen; de støde ogsaa iglennem Papiret, med mindre dette er meget stærkt og godt. — Andre Ting ere meget smukke, men ikke brugelige hos os. For Ex.: Spanierne, som Hr. J. selv har seet hos mig, sætte nu et omvendt Spørgsmaal: eller Udtraabtegn for ved en spørgende eller udtraabende Periode, og slutte den som de andre Europæer.

Men hvad vilde Folk i Kjøbenhavn sige, naar man indførte denne Mode?

Overhoved, typographisk Skønhed i sin heele Strækning har ingen Grændser, da det ikke er Natur, men Kunst. Hvad koster ikke den nye Udgave af Voltaires Skrifter? Hvad maae ikke den Oversættelse af Sallustius have kostet, som den spanske Infant selv har udgivet, og som i Pragt er uden Mæge?

Ja et Selskab af Engelmænd, ikke tilfreds med al den Pragt, som kan finde Sted i en Bogtrykkerpresse, lod for ikke saa ganske længe siden stille

den heele Horatius, fra Mecænas stavis til plena
 cruoris hirudo, i Kobber.

Vi have forhen seet, at den Anseelse, en Bog
 har, er meget betragelig i Henseende til typographisk
 Skid og Smag. Akademiet i Kjøbenhavn udgav for
 nogle Aar en Samling af Skrifter, som seer slet ud
 for Papirets Skyld, men er i øvrigt ganske godt trykt.
 Det Kongelige Videnskabselskab giver sine danske
 Skrifter al den sande simple, upyntede typographiske
 Skønhed, som man kan forlange: de philosophiske
 Transaktioner ere ikke smukkere, endskjønt de komme
 fra de udraabte engelske Presser. Og Gud veed hvad
 for en maadelig Anseelse disse Transaktioner havde,
 uagtet deres deilige Papiir, førend en Pringle blev
 Præses,

Alt slikt maae man vide og betænke, naar man
 offentlig vil giøre Spørgsmaal, som skulle vidne om
 Indsigter, og grunde sig paa Sammenligning. Man
 maae have seet Bogsamlinger, ikke blot de prægtige,
 hvori maaeske de kostbare Udgaver finde et fortrinligt
 Sted, men de private, hvor man meere seer paa det
 Indvortes end det Udvores. Naar den gode Andon:
 mus blot havde seet alt hvad en Gyldendal har ladet
 trykke, saa havde han undseet sig for at vove dette
 høistoverleede Magtsprog, som vist ikke røber stor Agt
 for vort eget.

Og hvori søger man for nærværende Tid den
 typographiske Skønhed? Ikke i mange pyntelige store
 Bog:

Bogstaver, Røsgener og deslige, ja neppe i Vignetter. Den Pragt, man nu sætter meest Priis paa, er Simplicitat, konstløs Simplicitat. Ex simplicitate decus hedder det nu overalt, hos os saa godt som i London og Paris. I Henseende til den ere vore egne danske Typogramer lige saa store Mestere, som de Engelske og Franske.

Uf alt det, som hidtil er sagt, seer man, hvad Svar det Spørgsmaal fortjener: "Hvorfor skulde man ikke her i Danmark kunne præstere det samme?"

Vi have seet, at de danske Bogtrykkere kunne præstere det samme som de fremmede: og nu skulle vi see, at de danske Bogtrykkere kunne gjøre det, som ingen Engelskmand, Franskmand eller Hollander kunne gjøre.

Her i Kiøbenhavn kan man trykke af de levende Sprog, Spansk, Portugisisk, Engelsk, Fransk, Hollandsk, Italiensk, Tysk, Svensk, Dansk, Islandsk, Grønlandsk, Laplandsk og Kreolisk.

Alle disse trykkes i Kiøbenhavn af danske Folk. Lad nu en Engelskmand, Franskmand eller Hollander komme og gjøre det samme. En Dausk skal kunne trykke Spansk, Portugisisk, Italiensk o. s. v. efter et Manuskript, naar han har Skrifterne i Kassen. Han kan bruges overalt i Europa. Men lad os see om en Franskmand kan sætte Dausk og Svensk, end sigt Islandsk eller Grønlandsk.

Lad en dansk Typograph faae et fransk Bærk at trykke, saa stort af Format og saa konstigt sat, som man vil: han skal gjøre det lige saa smukt, hvis han har samme Skrift og Papiir. En uhyre engelsk Avis skal blive trykt lige saa gode her som i London. Men lad dem i Paris og Londen forsøge, om de kunne eftertrykke den islandske Talmaljarinnar.

"Vore Manufakturur estergive ellers de andre Nationer intet." — Her viser Manden en overdreven Patriotismus, der skal besmykke det Upatriotiske i det heele Spørgsmaal.

At sigge vore Manufakturur uden Undeagelse estergive de andre Nationer, eller som enhver anden end denne Anonymus vilde sagt, de andre Nationers, intet, er Hyklarie. Det er unøgteligt, at der gives endeel Manufakturur, hvori vi endnu ere Begyndere.

Bogtrykkerkonsten hos os er virkelig i saadan en Tilstand, at den givr Fæderuelandet Ære; dog i den Ubenævntes og Hr. Jo. Wine, i deres af Fordom blindede Wine, er den danske Typographie langt under den engelske, franske og hollandske. Men vore øvrige Manufakturur ere alle lige saa gode, som hos de Fremmede!

Hadde den Ubenævnte havt den Gave, at kunne udtrykke sig ret, eller havde han havt Lyst til at sigge Sandhed: saa havde han sagt: "Danske Hoveder og danske Hænder ere lige saa duelige til at bringe en Kunst eller en Manufaktur til Fuldkommenhed, som de

de Fremmedes." Deri havde det heele Publikum bifaldet ham. Thi vi have de herligste Prøver, at man kan gjøre i Danmark alt, hvad der gøres udenlands. Men at det ikke virkelig gøres dagligen og i saadan en Mængde, som i Engelland, Frankrige o. s. v., det er ikke vore Nationalvevners Skyld: nei, Aarsagen ligger enten i Mangel paa gode Materialier, eller i sammes og andre Fornødenheders større Priis, eller i Mangel paa Affats. Og dette bør i Særbeleshed ogsaa tages i Betragtning til vore Bogtrykkeres Forsvar.

Materialierne til visse Fabrikvare ere ikke allevegne lige gode: det er bekiendt. Jeg kunde anføre mange andre Exempler; men det kan være nok med eet, som passer til Bogtrykkerkonsten.

Det berømte Vaskervilliske Skrift, som holdes for det smukkeste hos de Franke, er enten meere ziirligt skaaren, eller holder sig længere end de hos os brugelige.

Der have vi altsaa eet Material til typographisk Skønhed, som vi mangle i Danmark. Men denne Mangel, forudsat at den var væsentlig, geraader ikke vor danske Skriftstøber, og endnu mindre vore Bogtrykkere til Behreidelse. Thi af Skriftstøberen kan ikke forlanges, at han skal skære dette kostbare Skrift, uden at holdes skadesløs. At gicte en fremmed Komposition, er heller ikke saa let. Men at Hr. Pögsch kan skære saa godt som nogen anden, er unægteligt:

og at han kan levere en stærk, næsten uslidelig Komposition, det beviser det Skrift, han skærer og støber paa Vanken. Men af denne Komposition koster Vundet fire gange saa meget som den ellers brugelige.

Overhoved er Skrift det fornemste Material, som Typographerne bruge. Men dette er kostbart. Naar jeg forlanger en Bogtrykker skal trykke min Bog ret smukt, saa maae han tage nyt Skrift dertil. Saa meget nyt rund Korpus, som behøves til at sætte allene to Ark, koster omtrent 80 Rdlr. Lad os nu sætte, at Bogen bliver 20 Ark stor, og Forfatteren eller Forlaggeren betaler 4 Rdlr. for Arket, saa faaer Bogtrykkeren allene sit nye Skrift betalt, og maae betale Farve, Sættene og Trykkere af sin egen Lomme. Ikke at tale om, at han skal leve, underholde en Familie og Folk, og svare Huusleie og Skatter.

Denne Regning har sin fuldkomne Rigtighed: dertil kan man forlade sig. Og de stakkels Skriblere, som tør forlange nyt Skrift til deres usle Emserier, kunne see, hvor ubillig denne Fordring er, med mindre de betale noget klækkeligt for denne Forfængelighed.

Men hvor længe kan saadant nyt Skrift beholde sin dellige Anseelse? — Man kan let forestille sig, at dette ikke kan vare længe. Er der kun 3 Forraad til 2 eller 3 Ark, saa kommer det des tiere i Pressen. Jo større Oplaget er, des flere Stæd faaer det. Hullet i Lerne lukkes, Prikken over Jerne støbes af o. s. v. Tilgælligen finder man, at Skriften i det andet

andet Bind af en Bog, som trykkes med nyt Skrift, og hvoraf der tages 1000 Exemplarer, er allerede lidt mindre reent og smukt, end paa det første.

Hvorledes gaaer det da til, at de Engelse og flere trykke meere med nyt Skrift end det skeer hos os?

Det kommer deraf, at Forlæggerne kunne gjøre meere hos dem end hos os, og at Bogtrykkerne i Almindelighed have meere at bestille end hos os. Det kommer deraf, at de bruge allene Antiqua. Det er nok Umagen værd at tale et Par Ord om denne Materie.

Klopstock lod i Gior trykke en ny Udgave af sin Messias i et mandeligt Qvartbind. Man kan neppe see noget meere smukt, baade i Papiir og Skrift og den heele udvortes Skikkelse. Men hans Subskriptionsliste viser, at han fik allene trei tusind Rigsdaler af dem, som havde ladet sig tegne, hvortil man gierne kan regne et tusind for de Exemplarer, som sælges efterhaanden.

Jeg har en Udgave af Sieltings Miscellanies, med en liden Fortegnelse af Subskribentere, blandt hvilke der findes allene tolv Hertuger, tre Hertuginder, to og tive Grever, sex Grevinder, fem og tive Lordø, og fire Ladies. Nogle af disse have tagen tive Exemplarer paa Royalpapiir. Var det at undres, om saadant et Værk var blevet trykt med den største typografiske Skønhed? Og endda er det slet trykt.

Det er enhver bekiendt, som er nogenlunde bevandret i den engelske Literatur, at en god Bog i det Land kan gaae igiennem ti til femten Udgaver i nogle faa Aar. Cadogans Afhandling om Gigt blev i en Tiid af 3 Aar 10 gange oplagt.

Nu kan man dog sagte tænke, at en Forlægger hvergang han oplægger saadant et Værk paa ny, tager langt flere Exemplarer end forhen. Og man kan alt-
saa gjerne sige, at af Cadogans Afhandling om Gigt er der kommen 50000 Exemplarer iblandt Folk.

Da jeg var i Engelland forsikrede man mig, at en Bog, som interesserer heele Nationen, for et Udfald paa Ministerium, naar den allene kommer fra en Pen, der staaer i Kredit, betales næsten utvov-
ligen. Churchill, Smoller og andre kaustiske Skribenter have undertiden faaet for en Pamphlet paa 6 Ark firestødtive Guineer. Nu følger af Fornødenhed, at den Boghandler, som giver for en Brochure til en halv eller slet Daler heele fire hundred Rigsdaler Autorfalarium, maane endeligen vide, hvor han skal faae Udlæg og Profit fra.

At Pope har fortient ved sin Homerus saa meget, at han kunde leve af Renterne, er bekiendt.

Og af denne Popes, af Shakespears og andre berømte Mænds Skrifter har man ikke allene en Rængbe retmæssige Udgaver, men ogsaa en Mangfoldighed af Eftertryk. Af Shakespears Skuespil
fra

fra hans Tiid til denne Dag maae der visseligen være udkommen heele Millioner Exemplarer. Lad de Kyn-
dige domme om dette er overdreven.

Hvad beviser alt dette? At der er en uendelig større Affat af Bøger i Engelland end hos os. Den engelske Nation er uendelig meere hengiven til Læsning end vores endnu er.

Man kan sige: hos os læses ogsaa meget; men man behjælper sig mest med at laane eller at leie en Bog. — Derpaa svares, at London har en halv Snees Leiebibliotheker, større end de vi have her i Kiøbenhavn: i Edinburg vare i min Tiid tre: og overalt i alle tre Kongeriger kan man faae Bøger til Leie. Det koster en halv Guinee om Aaret. Men uagtet denne store Lethed, at læse uden at kobe, kan dog en Forlægger staae ved at lade trykke nogle, ja mange tusinde Exemplarer, og at lade et Værk oplægge flere end een gang. Hvorfor? Naar en retskaffen Mand har lært en god Bog at kiende, saa lader han sig ikke nosie med, at han engang har læst den; nei, han maae eie den, for at læse den tit og ofte, for at gotte sig med den, at studere den, ja at lære de bedste Steder udenad. Jeg har kiendt Fruentimre i Skotland, som vidste heele lidelange Steder af de bedste Docters paa deres Fingre.

Men det er ikke nok, at det heele brittiske Folk har en Ferst, en Slags rasende Drift til Læsning; de engelske Skrifter gaae ogsaa over den heele Verden.

Der er endnu en anden Hovedomstændighed, som uden Tvivl er den Ubenævnte ligesaa lidet bekiendt, som saa meget andet. I Engelland udkomme mangfoldige brugbare Bøger i to Slags Udgaver: een i Oktav til almindelig Brug, og een i Quart, som er langt smukkere, og koster tre til fire gange saa meget som den anden. Er dette ikke det upaatvleligste Beviis paa en stærk Affats?

Alt det, som hidtil er sagt om Læsning og Affats i Engelland, gielder ogsaa under visse Indskrænkninger om Frankrige og Holland, ja om Tydskland med. Hollanderne læse ligeledes mangfoldigen: de mange tusinde smukke Folk, som tilbringe Sommeren i deres Haager, maae have noget at bestille: naar Myrtheer sidder og angler i Kanaler eller Graver, fordriver Mevrouw Tiden med at læse. Dog bør man ikke glemme, at de hollandske Bøger, som udkomme i Holland, og som have den største typografiske Skisshed, ere latinske og franske, selgeligen saadanne, som kunne gaac længere end det hollandske Sprog gaaer.

Iblandt de medicinske Værker, som gjøre de hollandske Presser mest Være, ere den store Albinus's anatomiske Tabeller, et Beviis, hvad en Forfatter kan giøre til sit Arbeides udvortes Skisshed. Denne udsdelige Professor i Leiden holdt en egen ypperlig Kobberstikker, den berømte Houbraaken, til at arbejde for sig. Han lod komme det bedste franske Papiir: og af dette kostbare Papiir rev han hvert et Ark i tu,
som

som havde mindste Feil. Ja af de aftrykte Kobberrev har han atter alle de i Stykker, hvorpaa der var det ringeste at udsætte. Hvorfor? Der skulde ikke kunne siges om hans Værk, at der var Feil ved det.

Kort sagt, det som forvolder, at de paaraabte tre fremmede Nationers Typographer lade til at trykke bedre end vi, i Henseende til det større Tal af de Skrifter, som komme fra deres Presser, det har sin Grund deri, at de bruge bedre Papiir, og det latinske Skrift, som altid har en smukkere Anseelse end Fraktur, og at de tiere kunne tage et ganske nyt Skrift.

Og hvorpaa beroer dette? Paa større, uendeligen større Affars end hos os. Et lidet Exempel har jeg i dette Dieblif for Dinene. Jeg læser i de engelske Journaler Recensionen af Gayleys ypperlige Triumph of Temper. Jeg forskriver den strax, faaer den sonics — men den anden Udgave: den første var borte i en Tiid af nogle Maaneder.

Kunne vi sige det samme om det, der udkommer hos os? Skal det ikke være et Mesterstykke, hvoraf der sælges tusind Exemplarer i en Tiid af nogle Aar?

Det er langt fra, at jeg holder min Sundhedstidende for et Mesterstykke: jeg tilstaaer, at den har allene den fordeclagtige Tiidspunkte, hvori den udkommer, at takke for det Bifald, den har vunden. Thi hvilke andre periodiske Skrifter læser man paa nærværende Tiid? Men i hvorom alting er, saa læser heele
Kjøben:

Kiøbenhavn og Provindserne Sundhedstidenden: og der maae vist være nogle tusind Familier, i hvis Hænder den kommer. Ikke des mindre kan jeg helligen bevidne, at jeg ikke sælger over 700 Exemplarer. Ja jeg veed ikke af flere end omtrent en 20 Exemplarer, som gaaer til det heele Kongerige Norge. Jeg kunde falden paa allehaande Mistanke i Anledning af denne Mangel paa Esterspørgsel fra Norge, dersom jeg ikke havde faaet den Forsikring af en Mand af Stand, at man ikke engang kjendte til dette Ugeblad i endel Stæder, som han nævnede for mig. Og endda har jeg ladet det bekendtgjøre i de Verlingske Aviser.

Naar nu dette Blad, hvorom jeg, alle Misundere til Trods, nok kan sige, at det staaer i almindelig Kredit, og som ikke koster meere end en anden Avis, ikke gaaer stærkere af: saa følger af Fornødenhed, at mangfoldige andre, i sig selv langt bedre, men ikke saa udraabte Værker, maae ligge endnu langt længere i Bogladen førend Oplaget bliver udsolgt.

Men dette kan ikke være anderledes: thi Folk kan ikke ligge alt hvad nu udkommer. Det er unægteligt, at der er langt større Læselyst hos vore Medborgere end tilforn. Vi have i disse sidste 10 Aar faaet flere gode Skrifter, baade originale og Oversættelser, end i tre gange saa lang en Tid tilforn. Dersom der ikke blev læst meere end forhen, saa kunde Forlaggerne og Forfatterne umueligen finde deres Regning derved. Dog, et upaarvøieligt Beviis paa den tiltagende Læselyst i Danmark er vore Pressers forøgede
Tal.

Tal. Her i Kjøbenhavn er nu 5 til 6 Bogtrykkerier flere, end der var før. Trykkeriet i Odense selv har taget sin Oprindelse i denne for den danske Literatur saa ærefulde Tiid. Men lad os ikke glemme det Umodsigeligste. Naar havde Danmark saadan en Nationalboghandler, som det nu har i en Gyldendal? Hvor meget har denne brave Mand, som foreener de Indsigter og den Smag, der gjøre en Literatus Værd, med den Spekulation, der karakteriserer den sande Handelsmand, ikke allerede udgivet? Og hvad har han ikke udgivet? Af det, som er udkommen i disse sidste sex Aar, har han visseligen ladet det meste trykke; men kan nogen klarsende og retsindig Mand sige, at det er sudlet fra Pressen?

Lad denne gode Smag blive meere og meere udbredt, lad den rette Lyst at læse rodfæstes hos os: saa vil den Tiid komme, da vore Forleggere kunne gjøre det samme, som en Reich, en Weigand o. a. fl. Og dette er vist at haabe: thi under Christian den Syvendes Regiering gaaer det danske Folk med Kampesied frem i Videnskabernes og Kunsternes Dyrkelse.

En Frederik den Femte gjorde ogsaa meget, usfatterligen meget, til begges Optrindelse hos os. Men Nationen selv kom da ikke Monarken saa meget til Hielp som nu; den søgte sig ikke saa levende som nu; den lod endeeft Fremmede arbejde med sig. Men nu vil den arbejde allene, den vil vise, den vil udvinke sig, den vil bestemme misundelige Naboers Forboudne.
Den

Den samler derfor nyttige og smukke Kundskaber med forøget Gliid, ja med den Attraae, som er den sande Videlysts rette Kiendemærke. Og Attraae til Læsning finder sin Føde i sig selv.

Her er et lidet Beviis, hvor megen meere Læsning der er iblandt Folk nu fremfor før. Vor værdige og miskiendte Lodde har for en Snees Aar siden ikke solgt 200 Exemplarer af Vikuben, et Ugeblad, som altid har sin store Værdie, men som den Tiid var det eeneste gode danske periodiske Skrift. For to Aar siden havde Hr. Gylden dal den ret patriotiske Spekulation, at besørge en ny smuk Udgave af dette nyttige og underholdende Værk: og see! denne Udgave er allerede næsten ganske udsolgt, til stor Ære for den nærværende gode Smag og Vefelyst, og til Opmuntring for den brave Forlægger.

Dog, lad os endnu lægge Mærke til een Hovedforbedring i det heele Literariske hos os. Vore Forfattere og Forlæggere vise i den typographiske Deel af deres Skrifter uendeligen bedre Smag end tilforn. Man tager stelden et slet Skrift, for Ex. det lange Cicero, eller det lange Corpus; man lader det gierne staae igiennem, for at give det en smuk Anseelse; man vælger helst det bekvemme Oktavformat; man passer Kolonnernes og Randenes Bredde efter Papiret; man forkaster unyttig og barnagtig Pynt; man seer meere paa Proportion inellem Text og Overskrift; man vil have det skal staae reent og frit; man taaler ikke fremstaacude Præg o. s. v. Med eet Ord, man elsker de sande

sande typographiske Skjønheder — Simplicitet og Akkuratesse. Hvad gjør Engellmanden meere?

Men det er eengang Lid, at gaac fra dette uestertænkfomme Brev til Hr. Jørgens Svar. Dog bør jeg først bede Læsren bemærke den smukke Orthographie, som hersker i Slutningen af hiint. Efter en Punkt i Begyndelsen af en ny Periode et j! Og i Enden et Spørgsmaalstegn, uden at der er bleven spurgt!

Nu til Svaret. I Begyndelsen siger Hr. J.: "Skulde Bogtrykkerkonsten her i Danmark ikke være bragt til den Fuldkommenhed, som i fornævnte Riger, saa —" Her lader det, som han af Patriotismens tvivlede paa Sagens Rigtighed. Men siden siger han, "at de danske Skrifter for største Deelen sudles fra Presserne." Er dette ikke en aabenbar Modsigelse?

Hvor megen Grund han har, naar han foregiver, at Aarsagen til den mindre Fuldkommenhed, der er ved Typographien i Danneimark, ligger i den Forbindelse, hvori vore Bogtrykkere staae med de Tydske, kan man tildeels see af det Foregaaende, hvort jeg har vilst, at vore Typographer virkeligen kunne præstere ligesaa meget som de Udenlandske, og at altsaa denne større Fuldkommenhed hos disse sidste er en Chimære; dernæst, at den Aarsag, hvorfor det lader ligesom man trykker bedre udenlands end hos os, ligger uden for Typographiens egen Kred, i den større Tone, som Bedkommende have til at bekojse smukkere Papir og Skrift

Skrift o. s. v.; og for det tredje, at Tydsklands Bogtrykkerier ere i den samme Flor som i Engelland, Frankrige og Holland, at de vise den samme typografiske Skønhed som disse trende Landes, og at vore Bogtrykkere kunde lære af de Tydske ligesaa meget som af Engelskmænd, Franskmænd eller Hollændere, om saa var, at de behøvede at lære af Fremmede, hvilket er falskt, og skal være falskt, indtil det bevises bedre, end ved et Magtsprog.

I Henseende til det lastede Forbund maae man være saa billig at tilstaae, at Riget har sin Grund i noget Siensidigt (reciprocum), som saa mange andet politisk Forhold, der kan lastes af dem der ikke vide bedre. Ligesom de engelske, franske og hollandske Bogtrykkersvende tage imod vore, tage disse igjen imod dem. Det kommer Hr. J. til at vise, at det ere de danske Bogtrykkere, som have været Karsag til den Mangel paa Forbindelse imellem dem og hine, naar han vil laste sine Landsmænd allene. Naar en dansk Bogtrykkersvend kommer til Tydskland, finder han strax Arbeide, endog deres egne maae heller staae tilbage end den Danske: den samme Siæfærdighed bevise vore de Tydske. Men lad vore reise til London, Paris og Amsterdam, og see om man er saa artig imod dem. Nei, man tager dem vist ikke, med mindre man trænger til dem. I Holland i Særdeleshed neblader man sig vel til at give en fremmed Bogtrykkersvend Arbeide, naar ellers en Plads vilde staae ledig; men saasnart en Dataver melder sig, saa maae den anden fortrække, i hvor fornøiet Principalen end har været med ham.

Man

Man har en Historie derom, som den bekiendte hollandske Naivetet gjør meget sandsynlig. En Bogtrykkerfvend fandt for godt at fare til Eses. Han var et halvt Nar borte, men blev leed af denne Leveemaade, og gif altsaa til sit Officin igien. Da han fandt en Fremmed stod paa hans Sted, blev han vred, og sagde: "Man kan ikke engang gaac hen og lade — —, førend strax en Muff (saa kalder Hollænderne gjerne alle de der ikke ere Indfødde) kommer og tager eens Plads."

Overalt finder man flige reciproke Forbindelser, endog i det Store. Tolerantsen imellem Katholiker og Protestantere i endeel Lande, den bekiendte Droit d'oubaine o. a. m. berøer jo næsten allene paa Uensgieldelse.

Men lad være, at saadan en Forbindelse var ugrundet, og hvad man vil kalde den: saa taber den i alle Upartiiskes Dine slet intet derved, at Hr. J. laster den; thi han har ligget i en Slags Fetbe med de kiebenhavnske Bogtrykkere. Noogle af de Forslæggere til Gellerts Skrifter, som han endnu besieder, ere Bogtrykkere i Kiebenhavn: de, der skulde have trykt Gellerts Skrifter saa slet, at han finder sig kaldet til at besørge en ny og nitide Udgave, ere tildeels Bogtrykkere i Kiebenhavn. Man seer altsaa paa hvilken Patriotismus og Retfærdighed berøe Udsald berøer.

Quod de Bogtrykkerfvende angaaer, som have lært i Provindsen, og maae staae en vis Tiid i Forbundt

bundt i Hovedstaden, saa vil jeg lade dette staae ved sit Værd, og allene berette Hr. J., at der gives saadan Brug paa flere Steder og i høiere Klasser af Borgere. I Frankerige findes der adskillige Universiteter, der ere ligesaa gode som det i Paris. Montpellier er berømt som den bedste høie Skole for Læger. Men naar en Doktor, som har tagen sin Grad i Montpellier, vil indtræde i Fakultætet i Paris, saa maae han lade sig examinere, disputere og promovere paa ny. Og denne Brug samtykkes og haandthæves af Landsherren.

At en Privatperson kan tage sig den Frihed, at kalde sigt en urimelig Chicane, det er noget ganske forunderligt. Jeg vilde ikke raade Hr. J. at skrive om et Haandværkslaug, at dets gamle Bedrægtter ere urimelige Chicaner, og saa lade sig tilsynne ved Kroen paa en blaå Mandag.

Der ere mange Slags gammel Brug, som med Tidens Længde vanslegete til Misbrug; og naar disse ophaves og udryddes, saa bør man takke Ørigheden. Den Ørigheden, Ørigheden allene bør være den, der offentlig erkjender og erklærer dem for Misbrug. Ørigheden er besejret til at kalde noget en urimelig Chicane, men ikke en Privatmand.

Den Rettsfindige vil ikke glemme at gjøre tilbørlig Forskiel imellem vore og Fædrenes Tider. Manges Skik, som nu synes at være urimelig, har sin gode Grund i visse Forsætninger, som nu ere bortfaldne.

I for:

I forrige Tider brugte man Konstnere saavelsom Haandværksfolk i paakommende Tilfælde som Krigsmand, i det mindste til at forsvare en Stad. Vaade til Belønning for trofast Tjeneste og til at underholde i saadant et Laug eller Gilde den Ærekarhed, den Haandværksstoltthed, den Elprit de Corps, som gjør større Nytte end Skade for det Almindelige, da den er en Slags Betygning for Kluderie og Nederdrægtighed, bleve dem forundte adskillige Ceremonier saavelsom Rettigheder.

Lad os da ikke forhaane een og anden gammel Brug: lad os bære Ægt for den ærværdige Alderdom, som har givet den sin første Oprindelse, for den Regjering, som saa længe har taalt den, og for mangen en Nytte, som derved er bleven stiftet.

Nationalstyrke grunder sig paa en Nationalaand: og en Nationalaand kan man ikke tænke sig uden Nationalstoltthed. Et Folk maae sætte større Værdi paa sig selv end paa andre, om det skal gjøre meere end andre. Hvad der gielder om det Store, kan gjerne anvendes paa det Mindre.

At denne af Hr. J. saakaldte Chicane hindrer Bogtrykkerkonstens Udbredelse i Provindserne, maae Hr. J. bedre bevise. Om det overalt er en Fordeel, at der anlægges Bogtrykkerier i Stifterne, særend Løselyst er bleven saa almindelig, at de kunne reise sig til Middelmaandighed, maae andre bedømme. Hr. J. sget Officin har endnu ikke gjort Provincialtypographien

stor Ære. Hans periodiske Skrifter, hans Udgave af Diabener o. a. m. ere af den Beskaffenhed, at man maae falde i Forundring over, at den Mand, der lader saadanne Ting komme for Lyset, tør tale om Sudlerie.

Men at den samme saakaldte Chicane "forvolder, at ingen hollandsk, engelsk eller fransk Bogtrykkerhvend søger til os," er en Sætning, som ganske er bygget i Luften.

Hvad de engelske Kunstnere angaaer, saa er det enhver bekendt, og det har sin ligesaa store Rigtighed som nogen Proposition i Euklides, at de ikke gaac til de Fremmede, uden at de enten ved fristende Tilbud eller ved særdeles Ulykke drives dertil. Er der noget Lang i Engelland, som reiser paa Professionen? Er her i Kiøbenhavn nogen Mester, som har Engelskmænd i sit Drøb, uden saadanne, som ere komne her som Soldater? Kort sagt, man maae ikke kiende mere til den engelske Nation, end til Topographien i Waanen, naar man taler saaledes hen i Veiret, som Hr. J. har talt paa dette Sted.

Francke Kunstnere ere, ligesom denne heele Nation, overalt meget for at flakke omkring. Men at de blive borte for det omtalte og paaraabte Forbunds Skuld, ja at de vide om dette Forbund at sige, det er et stort Spørgsmaal. Paa Nationer ere meeres ukyndige, i Henseende til fremmede Lande, end Franskmændene. Men lad være, at de vidste hvad Brug her er,

er, saa skulde en Bogtrykkerføvend, som eengang har faaet i Sinde at gjøre le tour de l'Europe, derfor ikke blive borte. I Engelland sluttes enhver Komedie med en Farce til Franskmændenes Vanære. Det er utroligt, hvor grusomt den stolte Engellmand forhaaner dem paa Theatret: endog den ulykkelige, men tappe Grasse have de forestilt paa Skuepladsen, hvorledes Rodney rækker ham paa Spidsen af sin seierrige Kaarde en Potatos, som den franske Admiral Nolens volens maae fortære. Den Spot, som denne Nation maae lide af den engelske gemeene Mand, er ikke meget ringere. — Ikke desmindre vrimler det i London af Franskmænd, endog i Krigstider. I Tydskland og Spanien er en Gallier næsten ligesaa forhadet som en Løde: ja Plüers fortæller, at der vare de i Spanien, der gierne vilde glemme, at han var en Rietter, naar han allene var ingen Franskmænd. Men dette bekiendte Had uagtet, er Spanien og Tydskland opfyldt af Franskmænd.

Er det da rimeligt, at en fransk Bogtrykkerføvend vilde tage i Betænkning at staae en Tiiblang i Forbund hos de Danske? Nei, der maae være andre Marsager. — Man siger, at Kruentimmer arbejder med i de franske Trykkerier. Skulde en Evend kunne finde sig deri, og dog holde sig det for fornærmeligt, at staae i Forbund i et Officin hos de Fremmede?

Men lad os komme til det Kornemimeste, til den Sætning, hvor Hr. J. har overilet sig paa den forunderligste Maade.

Han siger udtrykkeligen, ja han har ladet trykke med Swabacher, at det er "hollandste, engelske og franske Bogtrykkersvende, af hvilke vi egentligen kunne lære noget." Dersom det Ord vi allene figtede til Hr. J. og hans Officin, saa maatte han gierne have Ret. Men af heele Konstruktionen seer man nok, at han taler om Bogtrykkerkonsten i Danmark i Almindelighed.

Hvor lidet dette Forbund holder de Fremmede fra Danmark, sees af de Svenskes Exempel. Thi, omendstundt slikt Forbund er affaaret i Sverrig, komme, eller rettere sendes dog deres Svende herover til vore Bogtrykkere for at staae i Forbund. Og hvorfor? For at kunne faae Emploi baade i Danmark og i Tydskland.

Her forestilles de danske Bogtrykkere offentlig og paa Prent for saadanne — som trænge til at lære Noget af de Udenlandske! De danske Bogtrykkere, Principaler saavelsom Svende, maae lære endnu af Udenlandske! Og af hvilke? Af udenlandske Svende! Af reisende, mueligt omslakkende, ja omslæbende Svende! Altsaa skal Holland, Engelland og Frankerige have den Ære, at lære de dumme danske Typographer at sætte og trykke! Altsaa ere de Danske i een af de Konster, som de med Berrømmelse have udøvet saalænge som den har været til, Kludere og Sinker!

Altsaa maae Du, hidtil berømte Kongelige Hof-Bogtrykker Nicolaus Nøbler; Du, som hidtil er bleven

bleven anseet i Dit Fag som en Ære for Dit Fæder-
 neland og for Din Kunst; Du, om hvilken de Francke
 i offentlige Kritiker have sagt, at de vilde see til,
 om de kunde trykke Lieburns Værk saa godt som
 Du — Du og de øvrige hidtil ligesaa agtede Typo-
 grapher, hvorom vi andre dumme Djevler have troet,
 at de ogsaa forstode noget; I maae altsaa i Fremtiden
 aabne Eders Dør for hver en liberlig Landløber af en
 forulykket Bogtrykker-svend fra Engelland, Frankertige
 eller Holland, føre ham op til Eders Officin, jage de
 eensfoldige Danske, end sig de blinde Tyske fra Kasser
 og Presser, og installere den velsignede Fremmede, at
 I, Gamle og Unge, kunne lære noget af hannem!

Og glemmer saa ikke, at talke Gud Morgen
 og Aften for den Naade, at han har opvakt den brave
 danske Mand, Hr. Iversen i Odense, til at bringe
 Eder til Eders Sudleries og Kludervuereheds Følelse,
 og at vise Eder tillige den dyrebare Lægeboom, som
 kan redde Eder af Blindhed og Fordom.

Ja, troer kun, I eensfoldige danske Bogtryk-
 kere, hvad Eders gode Engel forsikrer Eder, at det
 meste I trykke, vil sudles fra Presserne, og I ville
 blive i en beklagelig Ufuldkommenhed, saalænge I holde
 over Eders Forbund og andre Bedrægter, hvorved de
 værdige Mand, der kunne aabne Eders Dine, holdes
 fra Eders Grandser.

Dog, lad Hr. J. ikke slippe med denne Ironie.
 Nei, lad os tale alvorligen.

Jeg spørger det heele Danske Folk, hvad vi kunne vente af Ublændingernes Misundelse, naar en indfødt Dansk offentlig siger sine Landsmænd i Dinene, at deres Bogtrykkere uden Undtagelse kunne lære noget af fremmede Svende? Forudsat, at dette var en Sandhed, saa krævede Agt for Fædernelandet, at den blev fremsat med Varsomhed; men det er ingen Sandhed: det er ligesaa falskt, som det er fornærmeligt. Han er aldrig i Stand til at bevise det: man behøver allene at have Dine, der kunne see uden at bruge Varsomheds Driller, for at indsee dette.

Lærer altsaa, Danske, at kiende Hr. Iversens Patrioticismus! For at kunne sige Bogtrykkerne i Kjøbenhavn noget ubehageligt, tilfødesætter han den Verhødighed, han skryder Nationen. Thi er det overeensstemmende med den Verhødighed, han bør vise for det Folk, hvortil han regner sig, naar han foregiver, at en Kunst, som danske Folk have drevne ligesaa længe som nogen anden Nation, er endnu i saadan en Ufuldkommenhed hos dem, at de behøve fremmede Svende til at lære dem noget? Er det ikke overalt stridigt imod den Agt, man skolder Publikum, naar man vil bilde det noget ind, og indskyde det ugrundet Mistillid til sine Medborgeres Duelligheder?

Jeg er langt fra at paastaae, at man ikke kan lære noget, naar man reiser udenlands. Som for alle svrige, der dyrke Videnskaber og Konster, ja Haandværker, saa og for Bogtrykkere maae det have sin Nytte, at see sig om i Verden, og at betragte det,
de

de Fremmede have og udrette i det typographiske Sag. Om de end ikke finde noget, som kan tiene til Konstens Forbedring, saa lære de dog at skienne paa, hvad de have, og kunne hlemme. De, der have været langt omkring, tale gierne mindre haant om det Danske, end de, der aldrig er kommen ud af Landet. — Men det er noget ganske andet, at reise selv ud for at forsøge vor Kundskab, og at lade os komme en fremmed Læremester, allerhelst en saadan, som slet ikke veed mere end vi selv.

Hvorvidt det var godt, at Hs. Kongel. Majestæt ophævede den paaankede Brug, og om Regieringen vilde bortrydde Forhindringer for de Fremmede hos os, førend disse Fremmede bevistte vore den samme Gæstefrihed, er jeg for ringe at bestemme. Men om dette vilde have den Virkning, at der kom engelske, franske og hollandske Svende til os, derom tvivler jeg ligesaa høiligt, som jeg er forsikkert om, at deres Komme aldeles ikke behøves, til at give den danske Typographie en høiere Grad af Fuldkommenhed.

Det bedste Ønske, til Typographiens Fremtærk hos os, var nok dette, at det gamle gothiske Skrift eller Fraktur blev afskaffet, og det latinske indført, ligesom nu bliver mere og mere Brug i Sverrig og Holland. Derved vilde trende Fordele erholdes.

Først vilde det tiene til at give de Fremmede, som ikke kunne komme til Rette med Fraktur, større Lettelse og Lyst til at lære vort Sprog og læse vore Skrifter.

For det andet, vilde det Typographiske hos os selv faae en bedre Anseelse, og man vilde snart see, hvor ringe Forskiellen er imellem de Engelskes o. d. s. Tryk og vores.

For det tredje, en Bogtrykker behøvede da ikke saa meget Udlæg. Nu maae han anskaffe Sabon, grov Missal, lille Missal, grov Canon, lille Canon, dobbelt Mittel, Sekunda, Tertia, grov Mittel, lille Mittel, lille Cicero paa Mittel Regel, Mittel Swabacher, grov Cicero, ordinal Cicero, lille Cicero, Cicero Swabacher, feede Corpus, lang Corpus, rund Corpus, Corpus Swabacher, Petit, Petit Swabacher og Nonpareil. — Alle disse Skrifter maae en god Bogtrykker have staaende til fornøden Brug, foruden svenske, tsjandske og tybske Bogstaver af de forskjellige Regler, som kunne behøves i de Bøger, der udkomme i eet af disse trende Sprog.

Den engelske og franske Bogtrykker har derimod nok med de latinske eller Antiqua Skrifter, som vore ligeledes maae anskaffe.

Deraf følger, at den danske maae gjøre næsten dobbelt saa stort Udlæg, som de paaraabte Fremmede, og maae sætte fra 500 til 2000 Rdlr. meere i Skrift, end han behøvede, dersom der blev allene trykt med latinsk Skrift. Hvor meget meere vilde han da ikke være i Stand til at have nyere Skrift, ja at lade efterskiare de bedste udenlandske Skrifter? Og Skriftstøberen kunde da selv levere det latinske Skrift noget lettere,

lettere, da han i saa fald havde mindre Bekostning og Umage.

Om den bedre Farve, som maaskee haves i eet eller andet af de udraabte Lande, ville vi ikke tale. Nok, at det er ikke de Kiøbenhavnske Bogtrykkes Skyld.

At de danske Skrifter hidtil for største Deelen sudles fra Presserne, er noget, som allene et forblindende Had kunde bevage en Mand, der ellers har sine Sandser, til at skrive, og fortjener Medlidthed, men intet Svær.

At "vore Bogtrykkere kunne for endeel forbedre deres Smag derved, at de sticelig besøgte Bogladerne, og nøie lagde Mærke til det smukke Arbejde der sees fra andre Riger," råber heller ingen Estercanke. Thi for det første er det urimeligt, at de skulde løbe paa Værjen, og derved forsømme deres Forretninger. For det andet maatte de jo blive hjemme i Officinet og lære af de fremmede Bogtrykkesvende. Og for det tredje sees næsten slet ikke andet i Bogladerne, undtagen det, som enten er trykt i Kiøbenhavn, hvilket jo efter Hr. J. for største Deelen er sudlet fra Pressen, eller i Odense, hvoraf de umueligen kunne forbedre Smagen, eller i Tydskland, hvor Hr. J. slet ingen Smag og Kunstforbedring formoder, siden han siger, at det ere de engelske, franske og hollandske Bogtrykkesvende, af hvilke vore Typographer kunde lære. De allerfæeste franske Skrifter, som ligge i Bogladerne, ere enten selv slet nok trykte, eller tydske Estercyfl.

Skulde

Skulde nogen følge dette gode Raad, saa var det Forfatterne. Dem kommer det til at see sig om og lære, hvad der hører til typographisk Skønhed. Den, der ikke veed at bestemme, hvorledes hans Bog skal indrettes og trykkes, naar den skal være typographisk smuk, er en Ignorant: og den, som holder det for ganske ligegyldigt, i hvad Skabning hans Hiernestoffer kommer til Verden, er neppe selv Fader dertil. Den rette *Strogyn* findes meere hos en god Autor, end hos en fiødelig Fader.

Og lad Forfatterne vidne, om det er sandt, at vore Bogtrykkere holde saa "slavisk over deres Kunstbrug", at de skulle undslaae sig for at trykke et Bælk paa saadan en Maade og i saadan en Smag som de forlange.

Men Hr. Iversen, som saa gjerne imodfiger Hr. Iversen, tilstaaer selv, at "de Lærde og Boghandlerne maae være Typographernes Veiledere i alt hvad der overgaar det mekaniske i Konsten." Lad os nu sætte, at dette har sin Rigtighed. Men hvad behøves da, at de skulde løbe paa Bogladerne? Og endnu meere, hvorfor skulde der da komme fremmede Bogtrykkersvende for at lære dem noget?

Det er en herlig Ting, naar man kan giendrive en Forfatter, og allerhelst en Projektmager, med — hans egne Ord.

Hvad

Hvad den Skik angaaer, som Hr. J. kalder "den eeneste Maalestof, der bestemmer Konstlemmernes Værd i Kjøbenhavn", hvorunder han uden Tvivl forstaaer den saakaldte Postulation, saa siger han der arter noget hen i Veiret.

Det, der bestemmer Konstlemmernes sande Værd i Kjøbenhavn, det er ikke Postulatum, det er Duetlighed og Ovsørsel. Den der forstaaer sine Ting tilgavn, ham sætter Principalen til betydelige Arbejde, og han agtes og æres af alle; men fører han sig enten slet op, eller bliver efterladen og kludervuren, saa agtes han ikke meere, om han saa ti gange havde postuleret.

Egentligen er Postulationen en ældgammel Skik, hvorved den, der har udlært, forpligtes til at staae en Tiidlang endnu som simpel Svend, for at raffinere det, han har lært. Derefter, naar han virkeligen kan præstere hvad en retskaffen Svend tilkommer, forlanger han at blive dem ligeagtet. Denne Opragtning i de svrige tilbørlig kyndige og ærefætre Svendes Tal skeer med nogle Ceremonier, som vel smage efter de Tider, hvori de tilligemed saa mange andre toge deres Oprindelse, men sigte og tiene dog til at indprente Kandidaten Ærefærdighed og Lyst og Gliid i sin Konst.

At der foregaaer Svite og Worden ved saadan en Postulation, kan jeg ikke sige. Jeg har selv, tilligemed salig Hr Justitsraad L — og endeel andre smukke Folk af begge Køn, bivaanet denne Ceremonie og det derpaa følgende Traktament: og jeg kan forstikke

sikke paa min Ære, at jeg ikke har seet den allermindste Uorden og Uansændighed. Hr. Winter, hos hvilken det Heele gik for sig, kan bevidne det samme.

For mange Aar siden har Politimesteren, salig Hr. Etatsraad Torm, paa allerhøiest Befaling bivaanet en Postulation, og fundet, at der ikke foregik det Ringeste af saadant, som Hr. J. gratis tillægger den. Og siden den Tid har Regieringen ladet denne Skik vedvare ligesom forhen. Hr. J. har den Fortieneste, at være den Første, som har paaanket en Drug, uden at kiende den, og overhoved, at paaanke adskiligt, som har den store Feil, at det ikke behager ham for Privataarsagers Skyld.

Thi havde han gjort dette Udfald paa de danske Bogtrykkere, et Udfald, hvorved Nationens Ære selv lider, af Public Spirit, af Klærlighed til Sandhed, til Konstens Fremme og Fædernelandets Hæder, saa havde hans Svar ikke været saa opfyldt af Urigtigheder, Modsigelser og Fornærmelser.

Dersom han troer, at det er denne Fornærmelse, som jeg tilregner mig selv, for saavidt jeg selv har ladet trykke en ikke saa ganske liden Deel af det, som efter hans uesterrettelige Eigende sudles fra de danske Presser, saa kan jeg ikke hjælpe det.

Men naar han tænker, at det er kun slet overensstemmende med Agtelse og Venskab, at jeg saaledes drøf-

drøfter hans Ubenævntes Spørgsmaal og hans Svar, saa tager han Feil.

Han har en Tiiblang skreven i en Tone, hvorved han løber Fare, at beskyldes for Uetsindighed, Raadhed og Skryderie. Hans Svar selv, som jeg har viist, er fornærmeligt endog for Publikum. Hans Feide med Forlæggerne til endeel af Sællerts Skrifter er, for den Naades Skyld, hvorpaa han fører denne Feide, en Forargelse for alle Uetsindige. Naar alt dette gaaer upaataalt hen, saa kunde Hr. J. let falde til Yderligheder, vælte sig ind paa hvem han fandt for godt, skrive alt, hvad der kom ham i Pennen, og derved tabe Publikums Kredit. Det er altsaa et Venskabsstykke, naar man træder til og standser ham i en farlig Fart.

Har jeg nogen anden Hensigt end den, at stride for Sandhed og at aabne Hr. Jo. Dine, saa er det denne: at vise mine nu værende Medborgere, at den, der ikke ved Fødsel, men ved det danske Folkes og dets Faders Adoption er en dansk Mand, lader vederfare Typographien i Danmark større Ret, end en dansk Mand selv har giord. Jeg meener offentlig. Thi at enhver dansk Læser har med Fortrydelse lagt Mærke til den Fornærmelse mod Publikum, og til den Uæstetelighed, der ligger i Hr. Jo. Svar, derpaa bærer jeg ingen Tvivl. Men ikke alle de, der læse slikt, have Lyst til at træde frem, og holde den Feilende Sandheds Speil for Dinene. Jeg har da den Ære at være det Organ, hvor igiennem de tale. Jeg nægter

imids

imidlertid ikke, at jeg har forespurgt mig om endeel Fakta, som jeg har anført, hos kyndige og upartiiske Mænd.

Jeg haaber at have brugt Skaansel nok. Vedkommende vilde maaskee have svaret ham i en heel anden Tone. At jeg har sat Hr. J. i Sammenligning med en Projektmager, det grunder sig paa hans Forslag om fremmede Bogtrykkersvendes Indførsel i Danmark: en Vare, som vort Fæderneland gierne kan være foruden, allerhelst for saavidt den skulde forarbeides til Underviisning og Veiledning for danske Hoveder og danske Hænder.

Paa det; Hr. J. hverken skal takke eller have den for disse upartiiske Tanker, der ikke fortjener det: saa har jeg nævnet mig, i Tillid til, at jeg ligesaa gierne tør være dette Skrift bekendt, som noget andet, jeg hidtil har udgivet.

